що робота вчителя не може бути технічно мистецтвом, тобто вчитель з опорою на власні артистичні здібності та інтуїцію пристосовував свої професійні можливості до учнівського контингенту, враховував запити учнів і залучав їх до співпраці [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи усе вищенаведене, можна стверджувати, що у Закарпатті (1919 – 1939 рр.) під впливом суспільно-економічних та культурно-освітніх чинників відбулося формування суспільного ідеалу вчителя. Повагою користувався національно свідомий учитель – майстер, який був широко ерудованим фахівцем та ентузіастом педагогічної справи. Цінними якостями педагога вважали фахові знання, загальну ерудицію, чесність, релігійність, патріотизм, полікультурність, чітку громадянську позицію. Вчитель повинен знати педагогічну теорію і вміло використовувати її на практиці, володіти методами наукових досліджень, знати психологічні особливості учнів, володіти методикою і технікою навчання, менеджером і навіть артистом здатним створювати власний позитивний імідж. Учителю неодмінно має бути притаманна інтелігентність. Він мав стати взірцем для дотримання в житті духовних і морально-етичних засад, норм християнської моралі, збереження пам'яті предків, доброзичливості та справедливості, шанобливого ставлення до рідної мови, пізнання культури, історії, любові до рідного краю, батьківської землі.

Список використаних джерел

1.Волошин А. Загальна педагогіка /А.Волошин/ – Ужгород: Накл. Пед. Тов-ва Підкарпатської Руси, 1932. – 25 с.
2.Волошин А. Педагогіка і дидактика /А.Волошин/. – Ужгород: Накл. «УНІО», 1923. – 186 с.
3.Ворон А. Горожанська наука і виховання /А.Ворон// Учитель. – 1926. – Ч. 7 . – С. 176 – 181.
4.Гайдукевич Л. Добрі і злі свойства виховуючого /Л. Гайдукевич// Учитель. – 1927. – Ч. 3. – С. 107 – 109.
5.Заклинський Б. Діточа книжка /Б.Заклинський// Учитель. – 1926. – Ч. 4 – 6 . – С. 99 – 101.
6.Кошель О. Суспільно-моральне виховання в демократичній школі /О.Кошель// Наша школа. – 1937. – Ч. 10. – С. 1 – 4.
7.Машкаренець В. Задача школи відносно виховання /В.Машкаренець// Учитель. – 1932. – Ч.1. – С. 5 – 6.
8.Михайлович Ф. Народний учитель /Ф. Михайлович // Народна школа. – 1936 (Р. XVI). – Ч. 2 . – С. 6–10.
9.Кречковецький І. Народний Как может учитель пробрести авторитет і доверіє народа /І. Кречковецький // Народна школа. – 1936 (Р. XVI). – Ч. 2 . – С.7 - 8.
10. Федор П. Вступ /П. Федор // Народна школа. – 1935 (Р. XIV). – Ч. 4. – С.1.

В статье раскрыто общественный идеал учителя в Закарпатье (1919 - 1939 ГГ.). Определено, что идеальным считался учитель, который был духовно совершенной личностью, широко эрудированным высокообразованным специалистом и интеллигентом. Определяющим признаком является близость учителя к народу, его традициям и обычаям. Педагог должен обладать такими качествами, как демократизм, толерантность, поликультурнисть, сострадание и готовность к взаимопомощи. Общественный идеал педагога неразрывно связан с формированием положительного имиджа. Главным путем приближения к идеалу педагога считалось личное самосовершенствование и высокий уровень профессионального мастерства. Учитель родной школы отличался четкой гражданской позицией и национальным сознанием.

Ключевые слова: *идеал учителя, личностное совершенствование, профессиональное майстерство.*

The article reveals the social ideal of a teacher in Transcarpathia (1919-1939 years). It was determined that the ideal teacher considered to be as a highly educated professional, spiritually perfect person, widely erudite and intelligent. The decisive factor is a teacher's proximity to the people, its traditions and customs. The teacher should meet the requirements - to know the language, the history of native land, culture, treat with respect the religion, attend church and live according to the commandments of God. Democracy, tolerance, multiculturalism, compassion, understanding of others and readiness to help should be inherent traits of the teacher. Social ideal of a teacher is inseparably related with the formation of his own positive image. Pedagogical community considered that the main way of approaching an ideal for a teacher of that time was personal improvement and professional skills. The society imposed on the teacher upbringing and educating citizens capable of living in a democratic state, to work for the well-being of the people and economic growth throughout the country. A native schoolteacher is characterized by accurate civil position and national consciousness.

Key words*: the ideal of a teacher, personal improvement, professional mastership.*

UDC 377:371.13(477.87)"18/19"

Csoóri Zsófia (Chovriy Sofiya)
egyetemi tanár,
Munkácsi Állami Egyetem (Ukrajna)

TANÍTÓKÉPZÉS KÁRPÁTALJÁN AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IDŐSZAKÁBAN

A tanulmány a kárpátaljai tanítóképzés fejlődésével foglalkozik a XIX. század második fele és a XX. század kezdete közötti időszakában. Figyelmet fordít a törvények mellett a tantervi szabályozás problematikájára is, mely kevésbé kutatott terület a

neveléstörténeti szakirodalomban, különösen a pedagógusképzés vizsgálatában. A kutatás hozzájárul ahhoz, hogy bemutassa a kárpátaljai tanítóképzés fejlődéstörténetét az európai pedagógusképzés történetében és gyakorlatában, ugyancsak rávilágít azokra a tényezőkre, melyek a mai korszerű pedagógusképzés létrejöttét elősegítették. A vizsgálat során a dokumentumelemzés módszerét alkalmaztuk, melynek alapját elsősorban a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár anyagai, az Országos Széchényi Könyvtár és az Ungvári Nemzeti Egyetem Könyvtárának gyűjteményei képezték (tantervek, órarendek, vizsgafeljegyzések, jelentések, naplók, jegyzőkönyvek, bizonyítványok stb.). Ugyanakkor megjegyezendő, hogy a vizsgálódás nem hivatott a teljes kép felvázolására, hiszen ezt sem a korszak terjedelme, sem a téma viszonylagos bősége nem teszi lehetővé.

Kulcsszavak: *tanítóképzés, oktatási törvények, tantervek, Osztrák-Magyar Monarchia.*

Bevezetés. Az ukrán közoktatási rendszer és ezen belül a pedagógusképzés korszerű fejlődése és reformja elképzelhetetlen a múltbeli oktatásfejlesztési tendenciáknak figyelembe vétele nélkül. A kárpátaljai tanítóképzés kialakulásának és fejlődésének története számtalan tudományos kutatás tárgyát képezi. Foglalkoztak ezzel a kutatási területtel: Bohiv A., Dráviczki S., Fizesi O., Harahonics V., Homonnáj V., Ignát A., Roszul V. és mások. A tanítóképzés keletkezésének problémája a kutatók vizsgálodásaiban a kárpátaljai oktatási és iskolarendszer fejlődésének kapcsán kerül szóba.

Kutatásunk célja a Kárpátalján működő tanítóképző intézmények tevékenységének feltárása a Monarchia időszakában megjelent törvények és tantervek tükrében.

Eredmények. Az 1867-es Ausztria és Magyarország közötti kiegyezés kedvező feltételeket biztosított a magyar közoktatás korszerűsítésére. A magyar nevelés történetében kiemelkedő jelentőségű szerepet játszott Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1868. évi XXXVIII. tc.

E dokumentum biztosította a népiskolák mellett a tanítóképzés törvényi szabályozását. Báro Eötvös József tanítóképzője önálló szakiskolaként jelenik meg. A törvénynek a VII. fejezete (81–115. §)[1] tanítóképzésre vonatkozott és előírta:

– az ország területén húsz tanítóképzőt kell felállítani (81. §);

– mindegyik képezde szerves kapcsolatban legyen egy gyakorló iskolával, «melyben a növendék-tanítók gyakorlatilag képeztethessenek» (82. §)[2] és legalább kétholdnyi kerttel rendelkezzen, «hogy a növendékek a földmivelésben, a gyümölcs- és szőlőtermesztésben, gyakorlati oktatást is nyerjenek» (83. §)[3];

– a képzési időt három évben határozza meg (87. §);

– kötelező tantárgyak: hit- és erkölcstan, neveléstan, oktatási módszertan, földrajz (általános, hazai), történelem (általános, hazai), anyanyelv, magyar nyelv, német nyelv, természettudományok és azok alkalmazása a földművelésben és iparban, gazdaságtan, gazdasági és kertészeti gyakorlatokkal, hazai alkotmánytan, mennyiség- és mértan, ének és zene (hangszeres játék: hegedű, zongora), szépírás és rajz, testgyakorlat tanítása, pedagógiai gyakorlat (88. §);

– a tanítóképzők önálló tantestülettel rendelkeznek, mely az igazgatóból, legalább két rendes, egy segédtanárból és a gyakorlóiskola tanítójából áll (84. §);

– a törvény meghatározta a tanárok fizetését. A rendes tanár évi fizetése 1000 Ft és 100 Ft szállásbér. Az igazgató ezen kívül 200 Ft tiszteletdíjat is kap. A segédtanár 450 Ft fizetést, és az oktatási intézmény szolgálati lakásában lakhatást, fűtést és a köztartásban étkezést élvez. A gyakorló iskola tanítójának fizetése a lakáson kívül 700 Ft (85. §);

– a tanítóképzőkbe azon 15. életévüket betöltött ifjak jelentkezhetnek, akik négy tárgyból (anyanyelv, számvetés, földrajz és történelem) legalább a gimnázium, a reál- vagy a polgári iskola első négy osztályában tanított ismeretek birtokában vannak, és ezt bizonyítvánnyal is tanúsítani tudják. A törvény lehetővé tette, hogy félvételi vizsgával is bekerülhessenek a jelentkezők a képezdébe, amennyiben nem rendelkeznek az előírt végzettséggel (86. §);

– a törvény meghatározta a vizsgáztatás rendszerét is (101–105. §). A képző növendékei minden tanév végén a tankerületi felügyelő és az igazgatótanács tagjainak jelenlétében vizsgákat kötelesek tenni (101. §); a képezde elvégzése után egy évet gyakorlati tanítással tölteni. Ezt követően legkésőbb két év elteltével minden növendék köteles «a képezdei összes tantárgyakból, írásbeli dolgozatokból és különösen a tanítás gyakorlásából vizsgát állani ki, és csak e feltétel sikeres teljesítése után nyerhet tanítói oklevelet.» [4] (102. §). Akiknek másodjára se sikerül letenni a képesítő vizsgát, többé vizsgára nem bocsáthatók (104. §).

Az 1868. évi XXXVIII. tc. a tanítónőképzésről rendelkezett bizonyos módosulással (106–115. §). A tanítónőképzőkben a növendékek bennlakók, az igazgatótanács csak kivételesen engedheti meg a künnlakást (107. §). A felvétel a betöltött 14. életévhez, a felső népiskolai tanfolyam elvégzéséhez és felvételi vizsgához van kötve (108. §). Az intézmények tanári testületében a férfiakon kívül tanítónők is alkalmazandók (110. §). A tantárgyak között eltérés is megfigyelhető, hiányzik a módszertan, a hazai alkotmánytan, mértan, zene, a testgyakorlat tanítása, ezen kívül fellelhető a helyesírástan és a női kézimunka (111. §). Eltérés mutatkozik képesítővizsga rendjében is – a tanítóképző elvégzése után a nők azonnal vizsgáznak és nyerik el oklevelüket (114. §).

Az Eötvös József népoktatási törvény értelmében csak oklevéllel rendelkező válhatott tanítóvá. A már működő tanítók számára nyári tanfolyamokat biztosított.

A törvény szerint tanítóképző-intézeteket fenntarthat: az állam, a község, a hitfelekezet, az egyesület, a magánszemély a törvény által előírt feltételek betartásával.

Szakál János rámutatott a törvény kiemelkedő jelentőségére a magyar népoktatás történetébe: «Eötvös tanítóképzője […] nem elégszik meg az elemi iskolai tankönyvek tartalmi ismertetésével kielégíteni az általános műveltséget, hanem többet kíván nyujtani a tanítónak, mit az tovább ad; ez a tanítóképző nem elégszik meg a tanító hivatásszerű képzését az elméleti pedagógia megtanulásában látni, hanem hangsúlyozottsághoz juttatja a gyakorlati kiképzést is.»[5]

A neveléstörténészek véleménye szerint ezzel Magyarország megelőzte Európa számos országát.

A törvényt követően 1869-ben megjelent az első miniszteri tanterv az állami elemi iskolai tanítóképezdék számára. A tanterv a képzés célját a következőkben fogalmazta meg: «A tanítóképző-intézetek célja, hivatásuk iránt lelkesülő, foglalatosságaikban jártas oly munkás és ügyes tanítókat képezni, kik az emberiség szeretetének érzésétől áthatva, alapos ismereteik segítségével és kiváltképpen jó példaadással vezessék a gondviselésökre bízott növendékeket: önmunkásságra, az ismeretek gyűjtésére, az erkölcsi nemesebb érzésre és általában a felvilágosodásra.»[6]

A tanterv szerint a növendékeknek a nevelésben és tanításban hármas célt kell elérniük: 1. önzetlen emberszeretetét; 2. a szükséges tudományokat és azok sikeres tanítási módját; 3. szellemi és testi ügyességet.[7]

Az első tanítóképzős tanterv meghatározta a tantárgyakat és óraszámokat.

1. táblázat. Az első tanítóképzős tanterv 1869 által meghatározott heti óraterv[8]

	Tantárgyak		Osztályok			Heti órák összege
			I.	II.	III.	
1.	Hit- és erkölcstan		2	2	2	6
2.	Neveléstani tárgyak	a) Nevelés- és oktatástan b) Oktatási módszertan c) Tanitási gyakorlatok a gyakorló iskolában	4	4	5	13
3.	Magyar nyelv: Olvasás, nyelv- és írástan		3	3	2	8
4.	Német nyelv		3	3	2	8
5.	Mennyiségtan	a) Számtan b) Mértan	3	3	 2	6 2
6.	Történettani tárgyak	a) Földrajz b) Történelem c) Házai alkotmány	2	2 2	 3 2	4 5 2
7.	Természet-tudományi tárgyak	a) Természetrajz b) Természet- és vegytan c) Mezei gazdaság és kertészet	2	2	 4 2	4 4 2
8.	Művészeti tárgyak	a) Ének- és zenetan b) Rajzolás és szépírás	5 4	5 3	4 2	14 9
9.	Testgyakorlás		2	2	2	6
		Heti órák összege	**30**	**31**	**32**	**93**

2. táblázat. Az első tanítónőképzős tanterv 1869 által meghatározott heti óraterv[9]

	Tantárgyak		Osztályok			Heti órák összege
			I.	II.	III.	
1.	Hit- és erkölcstan		2	2	2	6
2.	Neveléstani tárgyak	a) Neveléstan és oktatási módszertan b) Tanitási gyakorlatok	4	4	5	13
3.	Magyar nyelv: Olvasás, nyelv- és írástan		4	3	2	9
4.	Német nyelv		3	3	3	9
5.	Mennyiségtan	Számtan	4	3	3	10
6.	Történettani tárgyak	a) Földrajz b) Történelem s házai alkotmány	2	2 2	 3	4 5
7.	Természet-tudományi tárgyak	a) Természetrajz b) Természet- és vegytan c) Kertészet, gazdasszonykodás és háztartás	2	2 2	 4 2	4 4 4
8.	Női kézimunkák		2	2	2	6
9.	Művészeti tárgyak	a) Ének- és zenetan b) Rajzolás és szépírás	4 3	4 2	4 1	12 6
		Heti órák összege	**30**	**31**	**31**	**92**

Az első miniszteri tanterv nyolc évig volt érvényben. A második tantervvel egy időben (ugyancsak 1877-ben) jelent meg az állami elemi és polgári iskolai tanító- és tanítónőképezdék igazgatásáról szóló szabályrendelet (a VKM 1877. évi 10998. sz. rendelete),[10] mely részletesen szabályozta a tanárok óraszámát, a tanári testület összetételét, az igazgatótanács jogait és kötelességeit, az iskolaév beosztását, a növendékek vizsgáztatásának rendjét.

A tanítóképzés idejének három esztendőről négyre való felemelését Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1881. évi 655. és 15369. sz. rendelete határozta meg. Egyidőben megjelentek az új tantervek is. Az 1881. évi 20364.[11] sz. miniszteri rendeletével a tanítónőképzők, majd az 1882. évi 3998.[12] sz. miniszteri rendeletével a tanítóképzők számára. Az emlitet tantervek elválasztották az egységes tanító- és tanítónőképzést. E tantervek szerkezeti felépítése: vezérelvek, tanterv, általános óraterv.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1911. évi június hó 30-án kelt 78000. sz. rendeletével kibocsátotta az új tantervet és tantervi utasításokat az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző intézetek számára.[13] Az 1911-es tanterv szerkezeti felépítése eltért az 1881. és 1882. évi tantervektől, mivel nem tartalmazott vezérelveket s így nem fogalmazta meg a képzés általános célját. E tanterv szerkezeti felépítése: tanterv, általános óraterv, tantervi utasítások.

Egyertelmű, hogy egyetlen tanterv nem képes megoldani az összes strukturális problémát, de megjegyezhető, hogy az 1881-es és 1882-es, illetve az 1911-es elemi iskolai tanító- és tanítónőképezdei tantervek alapvetően befolyásolták a magyar tanítóképzés szervezeti kereteit.

A vizsgáltt időben Kárpátalja területén három tanítóképző működött: Ungváron a görög katolikus tanító- és tanítónőképző intézetek; Munkácson állami tanítóképző intézet.

Az Ungvári Királyi Görög Katolikus Tanítóképezde 1872-ben a népoktatási törvény szellemében felemelte a képzés időtartalmát három esztendőre.[14] 1883-ban Drohobeczky Gyula igazgatása alatt az intézet mellett megszervezték a gyakorlóiskolát is. 1899-ben Kaminszky Gézá igazgatása alatt a kántortanítóképző-intézet lett négy évfolyamúvá.[15]

Az Ungvári Görög Katolikus Tanítónőképző Intézet 1902. szeptember hó 14-én nyitotta meg ünnepélyes keretek között Firczák Gyula Munkácsegyházmegyei püspök az általa megvásárolt úgynevezett «kis gimnázium» épületében, a Rákóczi utcában. Addig a tanítónőjelöltek külön miniszteri engedéllyel az Ungvári Királyi Görög Katolikus Kántortanítóképző Intézetben magánúton vizsgáztak s ugyanott tették le a tanítóképesítő vizsgát is. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztérium azonban 1900-ban, 46781. sz. alatt külön szabályzatot adott ki a tanítóképesítő vizsgákra vonatkozólag, melynek 4. pontja kimondja: «Magánúton készülő jelöltek csak a nemüknek megfelelő intézetnél tehetnek vizsgát a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélye alapján».[16]

Nyilvánossági jogát már megnyitása évében megkapta. Ez az intézet a hét vármegyére kiterjedő egyházmegye görög katolikus népiskoláit látta el tanítónőkkel. Élén Kaminszky Géza, az Ungvári Királyi Görög Katolikus Kántortanítóképző Intézet igazgatója állt. A képző 1912. szeptember 1-ig váltakozó rendszerű, két évfolyamú volt, majd ettől kezdve négy évfolyamú és ez az időszak a második igazgató, Melles Gyula tb. kanonok nevéhez fűződött.

Az ungvári leányképző létesítése – mely az első ilyen volt a térségben – csak részleges javulást eredményezett, mert a régió műveltségbeli elmaradottságának lassú felszámolásához további intézetek nyitására volt szükség.[17]

1914-ben Munkácson megnyílt a Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet. Az intézet alapításában Nedeczey János, a Bereg vármegyei Magyar Közművelődési Egyesület tagja kiemelkedő szerepet játszott. Az intézmény első igazgatóját, Szondi Jánost, 1914. június 11-

én nevezték ki, aki addig a Kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézet rendes tanára volt.[18]

Az első világháború idején az oktató-nevelő folyamat nem szakadt meg mindhárom tanítóképző intézményben. Viszont váratlan megszakításokkal működött.

A trianoni békeszerződés (1920. június 4) értelmében Kárpátalját az Csehszlovákiához csatolták. A Csehszlovákiához csatolt területeken az összes állami magyar tanítóképző intézet megszűnt, ill. szlovák tannyelvűvé vált. A munkácsi áll. képzőben ennek megfelelően 1919-től megszüntették a magyar nyelvű oktatást. Az ungvári görög katolikus fiú- és leányképzőben 1921-től ruszin nyelven tanultak, s ilyen tanítási nyelvű népiskolára nyertek képesítést. Aki magyar tanítási nyelvű népiskolában akart tanítani, annak rendszeresen kellett hallgatnia magyar nyelvi órákat is, amely a két ungvári intézetben egyébként nem volt kötelező tárgy.

Összegzés. A vizsgált időszakban alakultak a kárpátaljai pedagógusképzés hagyományai az akkori európai oktatási folyamatok hatására. A további tudományos vizsgálatok arra irányulhatnak, hogy a különböző történelmi korszakok hatását tanulmányozzák a kárpátaljai pedagógusképzés és iskolarendszer kialakulása szempontjából, a következtetéseket kritikusan újraértelmezzék és felmérjék a lehetséges alkalmazásukat a mai gyakorlatban.

Jegyzetek

1. A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása. I. kötet. Kisdedóvás és népoktatás (elemi, felső nép- és polgári iskolák) – Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása (Hoffmann és Molnár), Budapest, 1893. 266–269.
2. uo. 266.
3. uo. 266.
4. uo. 268.
5. Szakál János: A magyar tanítóképzés története – Hollóssy János Könyvnyomtató, Budapest, 1934, 66–67.
6. A tanítóképezde szervezete az 1868-ki XXXVIII. t. cz. értelmében – A Magyar Kir. Egyetem Nyomdája, Buda, 1870. 3.
7. uo. 3.
8. uo. 5.
9. uo. 17.
10. Magyarországi Rendeletek Tára. Tizenegyedik folyam. 1877. Hivatalos kiadás – a Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság tulajdona, Budapest, 1877. 529–545.
11. A m. kir. állami elemi tanítónőképezdék tanterve. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minister 1881. évi augusztus hó 26-án, 20364. sz. a. kelt rendeletéből – Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, Budapest, 1888.
12. A magyar királyi állami elemi tanítóképezdék tanterve. Kiadatott a vallás- és közoktatás m. kir. minister 1882-ik évi február hó 6-án 3998. sz. a. kelt rendeletéből – Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, Budapest, 1890.
13. Tanterv és tantervi utasítások az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1911. évi június hó 30-án, 78000. sz. a. kelt rendeletével – M. Kir. Tudományegyetemi Nyomda, Budapest, 1911.
14. A vallás- és közoktatasügyi m. kir. ministernek a közoktatás 1872. évi állapotáról szóló s az országgyűlés elé terjesztett jelentése – Nyomatott a Magyar Király Egyetem Könyvnyomdában, Budapest, 1874. 48.
15. Az Ungvári Kir. Gör. Szert. Kath. Éneklész-Tanítóképezde értesítője az 1898–99. tanévről, közli: Kaminszky Géza, igazgató – Nyomatott a «Sz. Bazil-társulat» Könyvnyomdájában, Ungvár, 1899. 34.
16. Az Ungvári Gör. Kath. Leányliceum-Tanítónőképző Intézet és vele kapcsolatos Gyakorló Népiskola évkönyve az 1938/39. iskolai évről. Az intézet fennállásának 37-ik évében, összeállította: Csurgovich György, mb. igazgató – Unio-Miravcsik Gy. Könyvnyomdájában, Ungvár, [é. n.]. 4.
17. uo. 4–6.
18. A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet I. értesítője az 1914–15. iskolai év., szerkesztette: Szondi János, igazgató – Grósz testvérek Könyvsajtója, Munkács, 1915. 3–16.

В статье проанализирована проблема развития профессионального педагогического образования на Закарпатье во второй половине XIX – начале XX века. Обращается внимание на законодательное обеспечение осуществления профессионального педагогического образования на Закарпатье, которое менее рассматривается в научной литературе по истории педагогики. Фактологический материал исследования базируется на фондах Государственного архива Закарпатской области, материалах Национальной библиотеки имени Сеченьи (Будапешт), научной библиотеки Ужгородского национального университета. Исследование не исчерпывает все аспекты развития профессионального педагогического образования на Закарпатье в указанный период.

Ключевые слова: *педагогическое образование, образовательные законы, учебные планы, Австрийско-Венгерская монархия.*

The article is devoted to the study of the main tendencies in the development of professional pedagogical education in Transcarpathia in the period when it was part of the Austrian-Hungarian monarchy during World War I. Educational documents are analysed that regulated educational processes on Transcarpathian lands. Special attention is paid to Law XXXVIII (of 1868) – an important educational document that influenced the development of pedagogical institutions, determined the content of pedagogical education and regulated the functioning of these establishments. The Law gave right to churches and even private citizens to open and maintain teacher-training seminaries provided the educational establishments

met the state requirements. According to the Law teacher-training seminaries became independent special educational establishments with a three-year term of studies. In 1869 on the basis of the Law XXXVIII the first syllabus for teacher-training seminaries was published and it was valid till 1877. The content of pedagogical education is analysed (syllabi and curricula for junior school teacher training establishments).

The author pays special attention to the issue of training pedagogues in the region. Junior school teachers in the period under analysis were trained in two teacher-training seminaries: in Uzhhorod (for boys and girls) that belonged to Mukachevo Greek Catholic eparchy and the state teacher-training seminary that was opened in Mukachevo in 1914. Mukachevo Hungarian royal state people's teacher-training seminary taught only boys. The first graduation of qualified pedagogical specialists was in 1918.

Thus, the establishment and development of professional pedagogical education in Transcarpathia in the second half of XIX – early XX century occurred in the context of the educational processes of the time.

The conducted research does not cover all aspects of the establishment and development of professional pedagogical education in Transcarpathia. Perspective areas of further scientific researches include the study of the influence of systematic transformational processes on the development of pedagogical education in different historical periods in Transcarpathia, critical re-thinking of its consequences, and possible use in modern educational practice.

Key words: *pedagogical education, educational laws, syllabi, Austrian-Hungarian monarchy.*

УДК 37.014.5(477): 351.851

Товканець Оксана Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ВНЗ «Східно-європейський слов'янський університет»,
м. Ужгород

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ ТА ОСВІТНІМИ ПРОЦЕСАМИ: АНАЛІТИЧНИЙ ЕКСКУРС НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

В статті обґрунтовано наукові підходи до управління освітою та освітніми процесами. Проаналізовано теорію соціального управління, у становленні якої можна відзначити п'ять елементів, основні ідеї яких представляють інтерес для організації управління процесами в освітніх системах: визначення наукових шкіл в управлінні; процесний; системний; програмно-цільовий; ситуаційний. Визначено, що спрямованість всієї системи управління освітньою установою на кінцевий результат передбачає не тільки особливу мотиваційно-цільову орієнтацію керівників, а й новий підхід до інформаційного забезпечення, педагогічного аналізу, планування, організації, контролю та регулювання всієї діяльності.

Ключові слова: *освіта, управління освітою, наукові підходи, процесний підхід, системний підхід, програмно-цільовий підхід, ситуаційний підхід.*

Постановка проблеми. Педагогічна наука сьогодні у процесі вибору принципів, змісту, методів і форм управління в освіті. Управління освітою має здійснюватися на засадах інноваційних стратегій відповідно до принципів сталого розвитку, створення сучасних систем освітніх проектів та моніторингу; розвитку моделі державно-громадського управління, посилення ролі та взаємодії усіх суб'єктів освітньої політики, у якій особистість, суспільство й держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами.Адже основні стратегічні завдання розвитку процесу управління освітою: «перехід від державного до державно-громадського управління, чітке розмежування функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління, забезпечення самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ, утвердження у сфері освіти гармонійного поєднання прав особи, суспільства й держави» [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку освіти та управління освітніми процесами розглядалися вітчизняними (В. Алфімов, Г.Артюх, Т. Боголюб, В. І. Бондар, А.Василюк, Л.Гаєвська, А. Гальчинський, М. Геєць Я.Гречка, Л.Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльникова Л.Карамушка, І.Ковчина, Н. Коломинський, В. Крижко, В. Луговий, Є. Павлютенков., В. Пікельна, І.Прокопенко, В. Семиноженко,Ф. Хміль та інші) та зарубіжними (М. Петрі,П. Карстаньє, Ф. Хедоурі, М.Мескон) науковцями. Вченими виокремлено ряд тенденцій в розвитку теорій управління й інноваційних процесів в освіті, серед яких гуманістично спрямований вектор розвитку (від авторитарних моделей управління до гуманістичних), поглиблення знань про наукові основи управлінських процесів, готовність керівників освітніх установ до публічного формування бюджету та публічного звітування щодо його виконання, орієнтація на максимальне якісне управління галуззю на основі високої результативності діяльності та ефективного і продуктивного використання ресурсів тощо. Водночас на сьогодні актуальними залишаються теоретичні засади управління освітою, що і стало предметом нашого пошуку.

Мета статті (постановка завдання) – окреслити методологічні засади управління освітою та освітніми процесами, зокрема здійснити аналіз наукових підходів до їх впровадження.

Результати дослідження. Зазначимо, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку освіта представляє собою сформовану суспільну структуру, що є сукупністю взаємопов'язаних освітніх програм і державних освітніх стандартів різних рівнів, які реалізуються через програми навчальних закладів і